

สมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน ในการจัดการประมงร่วม*

ณัฐกิตา โรจนประศาสน์** อริเดช ฉายอรุณ***
เนาวรัตน์ พลายน้อย**** กังวาลย์ จันทรโชติ*****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม การศึกษามี 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 สร้างและตรวจสอบตัวแบบสมรรถนะ โดยสร้างตัวแบบสมรรถนะเบื้องต้นจากการทบทวนวรรณกรรม และตรวจสอบตัวแบบโดยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ ระยะที่ 2 วัดระดับสมรรถนะ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม จากแกนนำเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านรวม 24 เครือข่าย อยู่ในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน และตอนล่าง 13 และ 11 เครือข่ายตามลำดับ ระยะที่ 3 ตรวจสอบผลระดับสมรรถนะ โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อยผู้เชี่ยวชาญ

การวัดระดับสมรรถนะ โดยการพิจารณาสมรรถนะเป็นรายด้าน พบว่า จากสมรรถนะ 13 ด้าน เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่าง มีความสามารถในการสื่อสารอยู่ในระดับการนำ ซึ่งสูงกว่าเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนที่อยู่ในระดับการประยุกต์ใช้ และเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัด

-
- * โครงการปริญญาเอก สาขาวิชาประชากรศึกษา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย 179 หมู่ที่ 3 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง 92150
- *** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
- **** รองศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
- ***** รองศาสตราจารย์ คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 50 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

ฝั่งอันดามันตอนล่างมีความสามารถด้านการกำหนดกติกามาตรการ การต่อรอง และการได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่นอยู่ในระดับการประยุกต์ใช้ ซึ่งสูงกว่าเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนที่อยู่ในระดับผู้เริ่มต้น ส่วนการพิจารณาสมรรถนะทุกด้านพร้อมกัน โดยการวิเคราะห์การจัดกลุ่ม (Cluster Analysis) พบว่า จัดเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม 1 มีศักยภาพสูง มีความสามารถในการ “ต่อรอง เชื่อมกับภายนอก สร้างความรู้ สร้างคน (รุ่นใหม่)” กลุ่ม 2 มีศักยภาพปานกลาง มีความสามารถในการ “สร้างความรู้ สร้างคนรุ่นใหม่ แต่ขาดการเคลื่อนไหว (ทางสังคม)” กลุ่ม 3 มีศักยภาพต่ำ “ขาดการจัดการความรู้ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ การบริหาร และภาวะผู้นำ”

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า สมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วมที่ต้องพัฒนาอันดับแรก คือ การจัดการความรู้ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น และการบริหาร

คำสำคัญ: สมรรถนะ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน การจัดการประมงร่วม

Competency of Small-Scale Fisher Networks in Fishery Co-Management*

*Natthita Rojchanaprasart** Teeradej Chai-aroon****

*Nawarat Phlainoi**** Kangwan Juntarashote******

Abstract

This study aims to demonstrate the competency level of small-scale fisher networks in fishery co-management. The study was conducted in three phases. The first phase deals with constructing and verifying competency model. The initial model was constructed from review of literature and the model was verified by in-depth interviewing the fishery co-management experts. The second phase concerns with competency assessment using the questionnaires to interview the leader of small-scale fisher networks. A total of 24 networks which comprised of 13 and 11 networks from the upper and lower provinces on the Andaman coastline, respectively, were sampled. Finally, Phase III concerns with verifying the assessed results by expert focus-groups.

* Ph.D. Program (Population Education), Faculty of Social Science and Humanities, Mahidol University

** Assistant Professor, Faculty of Science and Fisheries Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya, 179 Moo 3, Maifad, Sikao, Trang 92150, THAILAND.

*** Assistant Professor, Faculty of Social Science and Humanities, Mahidol University, 999 Puttamonthon 4 Road, Salaya, Phuttamonthon, Nakhon Pathom 73170, THAILAND.

**** Associate Professor, Faculty of Social Science and Humanities, Mahidol University, 999 Phuttamonthon 4 Road, Salaya, Phuttamonthon, Nakhon Pathom 73170, THAILAND.

***** Associate Professor, Faculty of Fisheries, Kasetsart University, 50 Ngamwongwan Road, Ladyao, Chatuchak, Bangkok 10900, THAILAND.

Examination of each competency aspects revealed that, from the thirteen competencies, networks of small-scale fishers in the lower province had communication competency in a leader level, which was higher than the application level of networks in the upper province. In addition, the networks in lower province also had competencies of measures and regulation setting, negotiation, and supporting from other sectors in the application level, which was higher than the beginner level of the upper province. Considering all aspects of competency simultaneously by cluster analysis, the networks could be classified into three groups. The high competency group was dominated in negotiation, collaboration with other sectors, knowledge management, and new generation development. The moderate competency group was dominated in knowledge management, new generation development, but weak in social movement. The low competency group had a weakness in knowledge management, new generation development, administration, and leadership.

Overall result suggests that the necessary developments for network competencies are knowledge management, new generation development, collaboration to other sectors, and administration.

Keywords: Competency, Small-Scale Fisher Networks, Fishery Co-Management

บทนำ

การจัดการประมงของไทยภาครัฐใช้ตัวแบบวิทยาศาสตร์ที่คำนึงถึงผลผลิตถาวรสูงสุด (maximum sustainable yield, MSY) และผลผลิตที่ให้ผลตอบแทนสูงสุด (maximum economic yield, MEY) (กังวาลย์ จันทร์ขัติ, 2541) ซึ่งแนวทางนี้เป็นการจัดการที่ใช้กระบวนทัศน์ความเป็นเหตุผล (rationalization paradigm) ที่เน้นเศรษฐกิจและผลผลิตเป็นสำคัญ แบบไม่ให้ความสำคัญต่อเหตุผลทางด้านสังคมและชุมชน

ชาวประมงพื้นบ้านเป็นกลุ่มใหญ่ในอาชีพการทำประมง มีจำนวนหมู่บ้านประมงทะเลทั้งสิ้น 3,797 หมู่บ้าน มีครัวเรือนที่ทำประมงขนาดเล็กทั่วประเทศ 53,343 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 92.3 ของครัวเรือนทำประมงทะเลทั้งสิ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2544) ซึ่งวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านต้องพึ่งพิงทรัพยากรสัตว์น้ำโดยตรง ผลของการจัดการจากบนลงล่าง (Top-down) ขาดประสิทธิภาพทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเสื่อมโทรมลงอย่างมาก และมีความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรประมงหลายกลุ่ม แต่ที่กระทบและเป็นปัญหากับประมงพื้นบ้านมากที่สุด คือ ความขัดแย้งที่ประมงพาณิชย์บุกรุกเข้ามาในเขต 3,000 เมตร (วัฒนา สุภณศิลป์, 2543) ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านโดยตรงหลายชุมชนต้องล่มสลาย ขยายเรือ ย้ายที่อยู่อาศัยเข้าในเมือง เพราะไม่มีสัตว์น้ำให้จับ (สมบุญ คำแหง, 2541)

ชาวประมงพื้นบ้านมีการเคลื่อนไหวหลายวิธี โดยในระยะแรกใช้วิธีการจัดการปัญหาด้วยความรุนแรง ต่อมาร้องเรียนภาครัฐให้แก้ปัญหาให้ เมื่อไม่ได้ผลและเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรอง จึงหันมารวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย (สุวิมล พิริยธนาลัย, 2549) สอดคล้องกับ ประภาส ปันตบแต่ง และอนุสรณ์ อุณโณ (2543) ที่กล่าวว่ามีการรวมกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านหลังจากที่ NGOs เริ่มลงไปทำงานในพื้นที่ได้ทำการกระตุ้นให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยประสานและสนับสนุนจนกระทั่งมีการจัดตั้งเป็นกลุ่ม/ชมรมชาวประมงพื้นบ้านขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ โดยในระยะแรกจะเน้นที่กิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง และการตั้งชุดเฉพาะกิจที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ และสมาชิกกลุ่ม/ชมรมออกตรวจจับเรือประมงอวนลาก อวนรุน ที่ลักลอบเข้ามาในเขต 3,000 เมตร

นอกจากนี้ ชุมชนประมงได้มีกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวโดยนำทุนเดิมของชุมชน (ได้แก่ ทุนทรัพยากร/ทุนระบบนิเวศ ทุนวัฒนธรรม เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบเครือญาติ และทุนสติปัญญา เช่น ความรู้ที่สืบทอดกันมา และภูมิปัญญา) ผสมกับองค์ความรู้สมัยใหม่จากภายนอก (ได้แก่ การทำวิจัย การสร้างองค์ความรู้) เกิดเป็นพลังชุมชน โดยชุมชนจะต้องเป็นหลักในการเริ่มต้นและก้าวเดินไปสู่กลุ่มคนหรือหน่วยงานเพื่อเชื่อมประสานพลังกับกลุ่มอื่น ๆ ให้มาร่วมกันแก้ไขปัญหของชุมชน (สุวิมล พิริยธนาลัย, 2549) จึงกล่าวได้ว่าชุมชนต้องการมีส่วนร่วมกับภาครัฐ ดังที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2545) กล่าวถึง “ไตรลักษณ์รัฐ” ว่าความมีศักดิ์ศรีทำให้ชุมชนต้องการการมีส่วนร่วมกับรัฐ

ปฏิญญาที่ 21 ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (พ.ศ. 2535) ทำให้มีแนวโน้มการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากกระบวนทัศน์ความเป็นเหตุผลไปสู่กระบวนทัศน์สังคมชุมชน (social/community paradigm) โดยรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540/2550 ได้ให้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น แนวทางการจัดการสมัยใหม่จึงเปลี่ยนจากการจัดการที่เน้นทรัพยากรมาเป็นการเน้นที่ผู้ใช้ทรัพยากร โดยผู้ใช้ทรัพยากรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในลักษณะการจัดการร่วม (co-management) ซึ่งการจัดการร่วมจะสำเร็จได้นั้นประกอบด้วยเงื่อนไขหลายประการ แต่เงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือ การสร้างสมรรถนะ (Pomeroy, et al., 1998)

ในการจัดการร่วมนั้นองค์กร/เครือข่ายชาวประมงต้องมีความสามารถในการแปลงความรู้ไปสู่เฉพาะด้าน (Nielsen, 1996) ซึ่งจากกระบวนการเรียนรู้และมีการปรับตัวโดยนำทุนเดิมของชุมชนผนวกกับองค์ความรู้สมัยใหม่จากภายนอกเกิดเป็นพลังชุมชนดังกล่าวข้างต้น จึงกล่าวได้ว่าเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านมีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมบางประการ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีผู้ศึกษาไว้ว่ามีสมรรถนะด้านใดบ้างที่ด้าน และอยู่ในระดับใด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านให้สูงขึ้นจึงจำเป็นต้องทราบว่าเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านมีหรือขาดศักยภาพด้านใดบ้าง รายงานฉบับนี้จึงนำเสนอระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม

นิยามศัพท์

เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน (small-scale fisher networks) หมายถึง การเชื่อมโยงชาวประมงพื้นบ้านระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลในหลาย ๆ พื้นที่ การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย ทั้งนี้เครือข่ายต้องประกอบด้วย 1) สมาชิก 2) จุดมุ่งหมาย 3) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก 4) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน และ 5) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ทั้งนี้สมาชิกเครือข่ายมีความสนใจเรื่องทรัพยากรประมงด้วยกัน ร่วมกันเจรจาต่อรอง แบ่งหน้าที่หรือบทบาทในการทำงาน กำหนดการใช้ทรัพยากรประมง และร่วมแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม อีกทั้งการเกิดขึ้นของเครือข่ายอาจเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ หรือโดยการจัดตั้งตามโครงสร้างที่มีอยู่ หรือโดยการเชื่อมประสานของคนหรือองค์กรภายนอกชุมชนก็ได้ อาจเป็นเครือข่ายแนวนอน หรือเครือข่ายแนวตั้งก็ได้

การจัดการประมงร่วม หมายถึง การที่กลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 ภาคขึ้นไป มีความสนใจเรื่องทรัพยากรประมงด้วยกัน แบ่งหน้าที่หรือบทบาทการทำงานในการจัดการทรัพยากรประมง ร่วมเจรจาต่อรอง และร่วมแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม

สมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม หมายถึง ความสามารถของเครือข่ายที่สามารถดำเนินการเพื่อกลุ่มเป้าหมาย สามารถตอบสนองความ

ต้องการและแก้ไขสภาพปัญหาของกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานและระบบการบริหารที่ชัดเจน สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่ายตลอดจนมีโครงการหรือกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีความสนใจเรื่องทรัพยากรประมงด้วยกัน ร่วมกันเจรจาต่อรอง แบ่งหน้าที่หรือบทบาทในการทำงาน กำหนดการใช้ทรัพยากรประมง และร่วมแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม

วิธีการศึกษา

การศึกษา ประกอบด้วย 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 สร้างและตรวจสอบตัวแบบสมรรถนะ ระยะที่ 2 วัดระดับสมรรถนะ ระยะที่ 3 ตรวจสอบผลระดับสมรรถนะ ดังนี้

ระยะที่ 1 สร้าง และตรวจสอบตัวแบบสมรรถนะ โดยสร้างตัวแบบสมรรถนะเบื้องต้นจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการระบุข้อความสมรรถนะ แล้วนำข้อความสมรรถนะมาจัดหมวดหมู่สร้างเป็นตัวแบบสมรรถนะ ต่อไปได้ทำการตรวจสอบตัวแบบสมรรถนะในความตรงเชิงเนื้อหา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการประมงร่วม 38 คน ประกอบด้วย ภาครัฐ 6 คน อบต. 3 คน ผู้บริหารโครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง (Coastal Habitats and Resources Management Project – CHARM) 2 คน แกนนำ 16 เครือข่าย (แกนนำเครือข่าย คือ ผู้ที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวกิจกรรมของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่แต่ละเครือข่ายมักไม่ใช่แกนนำเดี่ยวแต่เป็นกลุ่มแกนนำ จึงทำการสัมภาษณ์ในลักษณะกลุ่มแกนนำ) NGOs 4 คน นักวิชาการ 6 คน แพทย์ชุมชน 1 คน ทำการระบุข้อความสมรรถนะ จนกระทั่งได้ข้อความสมรรถนะที่ไม่เปลี่ยนแปลงอีก ต่อกำหนดข้อความสมรรถนะนั้นนำมาปรับปรุงตัวแบบสมรรถนะที่ได้ครั้งแรก ซึ่งตัวแบบสมรรถนะที่ปรับปรุงแล้วนำไปวัดระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านต่อไป

ระยะที่ 2 วัดสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม

กลุ่มตัวอย่าง ที่ศึกษา คือ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดหนึ่งในฝั่งอันดามัน ตอนบน และจังหวัดหนึ่งในฝั่งอันดามันตอนล่าง โดยเครือข่ายที่ทำการศึกษจะต้องเป็นเครือข่ายที่มีการจัดการประมงร่วม ตามนิยามการจัดการประมงร่วม ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกับภาครัฐ (รวมถึง อบต.) หรือองค์กรพัฒนาเอกชน หรือนักวิชาการ หรือภาคธุรกิจ และไม่ว่าจะเป็นการร่วมจากภาครัฐไปสู่ชุมชน หรือจากชุมชนไปสู่ภาครัฐก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านเป็นเครือข่ายตามธรรมชาติในแนวราบ ดังที่ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น) (2547) กล่าวถึง

เครือข่ายประมงพื้นบ้านว่าเป็นเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ โดยลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายจะมีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ ดังนั้น จึงไม่มีจำนวนเครือข่ายที่แน่นอน ซึ่งรายชื่อเครือข่ายที่ศึกษาได้จาก NGOs นักวิชาการ หรือจากการสโนว์บอลล์ (snowball) แคนนำเครือข่าย จากรายชื่อเครือข่ายดังกล่าวต่อไปทำการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้ตัวอย่างเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน 24 เครือข่าย อยู่ในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน และตอนล่าง 13 และ 11 เครือข่าย ตามลำดับ โดยเครือข่ายที่ศึกษาจะต้องเข้าเกณฑ์ ดังนี้

1) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ของชาวประมงพื้นบ้านที่มารวมตัวกันเป็นเครือข่าย หรือเป็นความสัมพันธ์กันของชาวประมงพื้นบ้านกับภาคส่วนอื่นที่สนับสนุนการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง เครือข่ายอาจมีการทับซ้อนกันในที่เดียวกัน คือ เป็นเครือข่ายย่อยในเครือข่ายใหญ่

2) เครือข่ายอาจจะประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นชาวประมงพื้นบ้าน หรือประกอบด้วยสมาชิกในชุมชนที่หลากหลายอาชีพแต่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวประมงพื้นบ้าน

3) เครือข่ายอาจมีการรวมตัวกันตามลักษณะของภูมิณีเวศเดียวกัน หรืออาจรวมตัวกันตามเขตการปกครอง

4) เครือข่ายมีวัตถุประสงค์การรวมตัวที่ชัดเจนทั้งที่เป็นวัตถุประสงค์เพื่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยเฉพาะ หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่สนับสนุนให้คนมารวมตัวกัน ได้แก่ การออมทรัพย์ แพบูมชน ธุรกิจเครื่องมือประมง การซ่อมสร้างเรือชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่เครือข่ายเหล่านี้มีการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเป็นวัตถุประสงค์หนึ่งด้วย

5) เครือข่ายอาจมีกิจกรรมขับเคลื่อนเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเป็นหลัก หรืออาจมีหลายกิจกรรมแต่กิจกรรมหนึ่ง คือ กิจกรรมเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

6) เครือข่ายที่เล็กที่สุด อาจเป็นกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เดียวกันหรือชุมชนเดียวกัน ที่ขับเคลื่อนเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มป้าชายเลนชุมชน เป็นต้น

นอกจากคัดเลือกตัวอย่างเครือข่ายตามเกณฑ์ข้างต้นแล้ว ยังพิจารณาจากสมาชิกเครือข่าย คือ เป็นเครือข่ายที่มีชาวประมงพื้นบ้านที่ทำประมงเป็นอาชีพหลักจำนวนเพียงพอที่จะศึกษาสมรรถนะของชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วมระดับบุคคลด้วย ทั้งนี้การทำประมงเป็นอาชีพหลักพิจารณาจากเวลาที่ใช้ คือ ใช้เวลาในการทำประมงมากกว่าเวลาที่ทำอาชีพอื่น หรือพิจารณาจากรายได้ ต้องมีรายได้จากการทำประมงมากกว่ารายได้จากอาชีพอื่น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลทั่วไป 2) การวัดระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม 13 ด้าน ซึ่งมีการตรวจสอบความเหมาะสมเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม โดยการส่งแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญ คือ นักวิชาการ 3 คน และ NGOs 3 คน และได้นำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามให้มีความ

ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แกนนำเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน ด้วยแบบสอบถาม (สัมภาษณ์ในลักษณะกลุ่มแกนนำ) ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามเพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไป ได้ข้อมูลที่เก็บได้จริงจากเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน 13 ชุด จังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่าง 11 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

เกณฑ์การพิจารณาระดับสมรรถนะ มี 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์สมรรถนะเป็นรายด้าน โดยเกริกเกียรติ ศรีเสริมโภค (2546) ได้แบ่งระดับสมรรถนะเป็น 6, 5, 4 ระดับ ในที่นี้ประยุกต์ใช้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับ 1 ผู้เริ่มต้น หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในระดับนี้ยังต้องเข้ารับการอบรม และต้องได้รับคำแนะนำ ระดับ 2 การประยุกต์ใช้ หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์ใช้กับระบบเดิมโดยไม่ต้องได้รับคำแนะนำ แต่การประยุกต์ใช้กับระบบใหม่ต้องได้รับคำแนะนำ และระดับ 3 การนำ หมายถึง ความสามารถวางแผน ประยุกต์งานใหม่ ประเมิน ติดตาม และปรับปรุงงานได้ และเกณฑ์ที่ 2 เกณฑ์พิจารณาสมรรถนะทุกด้านพร้อมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์คำนวณค่าทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

- 1) ข้อมูลทั่วไปของเครือข่าย วิเคราะห์แจกแจงความถี่ ร้อยละ
- 2) การหาระดับสมรรถนะเป็นรายด้าน ใช้ค่าเฉลี่ยสมรรถนะรายด้านเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับสมรรถนะ 3 ระดับ คือ ระดับ 1 ผู้เริ่มต้น ระดับ 2 การประยุกต์ใช้ ระดับ 3 การนำ โดยเกณฑ์การวัดระดับสมรรถนะแต่ละด้านหาได้จาก
$$= (\text{คะแนนเฉลี่ยสูงสุด} - \text{คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด}) / 3$$
- 3) วิเคราะห์ระดับสมรรถนะทุกด้านพร้อมกัน โดยวิเคราะห์การจัดกลุ่ม วิธี Hierarchical Cluster Analysis และวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) โดยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยด้วยวิธี Games-Howell

ระยะที่ 3 ตรวจสอบผลระดับสมรรถนะ โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อยผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการประมงร่วม ประกอบด้วย ภาครัฐ (รวมถึง อบต.) ชาวประมงพื้นบ้าน NGOs นักวิชาการ และเจ้าของแพในชุมชน 2 เวที คือ เวทีในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน และตอนล่าง

ลักษณะและกิจกรรมของเครือข่าย

เครือข่ายทั้ง 2 พื้นที่ เป็นเครือข่ายในแนวราบ โดยเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างมีการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งที่มีความหลากหลาย กล่าวคือ มีจำนวนเครือข่ายที่มีการอนุรักษ์สัตว์น้ำ 9 เครือข่าย และอนุรักษ์ป่าชายเลน 9 เครือข่าย อีกทั้งมีจำนวนเครือข่ายที่อนุรักษ์หญ้าทะเลและปะการัง 4 เครือข่าย ส่วนเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนจะเน้นการอนุรักษ์ป่าชายเลนมากที่สุด กล่าวคือ กลุ่มอนุรักษ์ของเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนทำการ

อนุรักษ์ป่าชายเลน 8 เครือข่าย อนุรักษ์สัตว์น้ำ 3 เครือข่าย อนุรักษ์ปะการังและหญ้าทะเล 2 เครือข่าย

เครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนส่วนใหญ่มีจำนวนกลุ่มย่อยภายในเครือข่าย 3-6 กลุ่ม ส่วนเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างมีกลุ่มย่อยภายในเครือข่ายมากกว่า 6 กลุ่มโดยเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนและตอนล่างมีจำนวนกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์สัตว์น้ำหรือเรียกว่า กลุ่ม MCS (Monitoring control and surveillance) หรือชุดเฉพาะกิจ กลุ่มอมมทรัพย์ และกลุ่มสตรีพอ ๆ กัน แต่เครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนมีจำนวนกลุ่มกองทุนหมุนเวียน เครื่องมือประมง กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากกว่าเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่าง ถึงแม้เครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนจะมีจำนวนกลุ่มเยาวชนมากกว่าเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างเล็กน้อย แต่เครือข่ายทั้ง 2 พื้นที่ ก็มีทีมวิจัยเยาวชนเหมือนกัน คือ เครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนมีกลุ่มวิจัยน้อยที่ได้รับการฝึกอบรมจาก CHARM ทำการสำรวจทรัพยากรของชุมชน ขณะที่เครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างมีกลุ่มเยาวชนวิจัย หอยนางรมซึ่งเป็นนักเรียนจากโรงเรียน

เครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนส่วนใหญ่มีลักษณะโครงสร้างการทำงาน คือ มีคณะทำงานที่มาจากตัวแทนกลุ่มย่อย มีผู้นำเครือข่ายที่หลากหลาย โดยสัดส่วนของผู้นำทั้ง 3 ประเภท ใกล้เคียงกัน คือเป็น 1) ผู้นำธรรมชาติ 2) ผู้นำที่เป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน อบต.) 3) ผู้นำสมมติทั้งผู้นำธรรมชาติ ผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำทางศาสนา ร้อยละ 38.46, 30.77 และ 30.77 ตามลำดับ ส่วนเครือข่ายในจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างมีโครงสร้างการทำงานที่มีคณะกรรมการกลางมาจากตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน และแต่ละหมู่บ้านจะมีโครงสร้างภายในของตนเอง โดยผู้นำส่วนใหญ่เป็นผู้นำธรรมชาติ ร้อยละ 54.55

กิจกรรมของเครือข่ายมีหลายลักษณะ คือ 1) การร่วมทำภายในเครือข่าย 2) การร่วมทำที่เครือข่ายต้องขอสนับสนุนด้านกฎหมายจากภาครัฐ 3) การร่วมทำที่เครือข่ายได้ใช้วิธีการปรึกษาหารือ 4) การร่วมทำที่ใช้กลไกของคณะกรรมการที่ปรึกษาระดับตำบล 5) เครือข่ายร่วมทำกับภาครัฐ และ 6) เครือข่ายร่วมทำกับหลายภาคส่วน ดังนี้

1) การร่วมทำภายในเครือข่าย โดยภาคส่วนอื่นให้การสนับสนุนงบประมาณหรือวัสดุอุปกรณ์ หรือสนับสนุนด้านวิชาการ ได้แก่ 1) การทำเขตอนุรักษ์หญ้าทะเลและปะการัง โดยบางเครือข่ายมีการสำรวจแหล่งหญ้าทะเลและปะการัง และกำหนดกติกาเรื่องเครื่องมือประมงที่ห้ามทำในเขต โดยองค์การสหประชาชาติ สนับสนุนงบประมาณ หรือ IUCN 2) การปลูกหญ้าทะเล โดยบางเครือข่ายมีนักเรียนร่วมกับชาวบ้านร่วมปลูก และ CHARM สนับสนุนงบประมาณ และ 3) การทำธนาคารปูไข่นอกกระดอง โดยบางเครือข่ายมีนักวิชาการมาให้ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ปู หรือบางเครือข่าย NGO สนับสนุนให้เครือข่ายไปดูงานที่ตราด

2) การร่วมทำที่เครือข่ายต้องขอสนับสนุนด้านกฎหมายจากภาครัฐ โดยภาครัฐทำการชี้แนวเขต หรือประกาศเขต ได้แก่ 1) ผู้ว่าฯ ประกาศเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน และเขตอนุรักษ์โลมา 2) อบต. ประกาศเขตอนุรักษ์หญ้าทะเล และเขตอนุรักษ์หอยนางรม และ 3) สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนชี้แนวเขตอนุรักษ์ป่าชายเลนให้เครือข่าย

3) การร่วมทำที่เครือข่ายได้ใช้วิธีการประชาพิจารณ์ ได้แก่ 1) การทำเขตอนุรักษ์โลมา เครือข่ายได้ทำประชาพิจารณ์พื้นที่ที่เกี่ยวข้อง และกำหนดกติกาห้ามทำเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายในเขตอนุรักษ์ และ 2) การทำเขตอนุรักษ์หญ้าทะเลในอ่าว นายอำเภอให้มีการทำประชาพิจารณ์เพื่อห้ามติดของชาวบ้านในพื้นที่ทำการประมง และแจ้งมติไปยัง 2 ตำบล โดยเชิญผู้ใหญ่บ้าน และนายก อบต. 2 ตำบล เข้าร่วมประชุม

4) การร่วมทำที่ใช้กลไกของคณะกรรมการที่ปรึกษาระดับตำบล (CRM) โดยใช้วิธีการทำประชาพิจารณ์ ได้แก่ การฟื้นฟูตอนหอยตลับ โดยในการทำประชาพิจารณ์ มีโครงการ CHARM กรมประมง ประมงอำเภอ คณะกรรมการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชุมชน และผู้ที่ปักหลักหอยบริเวณนั้นร่วมประชุมด้วย ประมาณ 100 คน โดยโครงการ CHARM สนับสนุนงบประมาณในการปรับเปลี่ยนอาชีพแก่ผู้ที่เรือถอนหลักหอย

5) เครือข่ายร่วมทำกับภาครัฐในการตรวจการณ์เฝ้าระวังชายฝั่ง อาจมีการร่วมทำในหลายลักษณะ คือ 1) ชุดเฉพาะกิจแจ้งข่าวสารให้ภาครัฐ คือ ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเลหรือศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 (ภูเก็ต) ทราบ โดยชาวบ้านไม่ได้ร่วมตรวจจับด้วย 2) ชุดเฉพาะกิจร่วมลาดตระเวนกับภาครัฐ โดยบางพื้นที่มีการลาดตระเวนเครื่องมือที่ผิดกฎหมายร่วมกันของชาวประมงพื้นบ้าน ตำรวจสายตรวจ หรือผู้ใหญ่บ้าน หรือ อบต. และ 3) ชุดเฉพาะกิจตรวจจับกับภาครัฐ เช่น บางเครือข่ายเมื่อเรือปั่นไฟปลากะตักที่เข้ามาในเขตอนุรักษ์หญ้าทะเล การตรวจจับมีนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเล และชุดเฉพาะกิจ

6) เครือข่ายร่วมทำกับหลายภาคส่วน (ชาวบ้าน ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักเรียน นักศึกษา) ในการปลูกป่าเครือข่ายส่วนใหญ่ขอพันธุ์กล้าไม้จากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน องค์กรพัฒนาเอกชนช่วยพิมพ์หนังสือเชิญส่วนราชการ บางเครือข่ายได้รับสนับสนุนงบประมาณ ค่าน้ำมัน ค่าน้ำชากาแฟ จากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน และองค์กรพัฒนาเอกชน การร่วมปลูกจะมีหลายภาคส่วน บางเครือข่ายเชิญนายอำเภอมาเป็นประธาน เชิญสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนร่วมปลูกกับชาวบ้าน บางเครือข่ายเชิญศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5 (ภูเก็ต) เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และโรงเรียนร่วมปลูกกับชาวบ้าน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษา ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) การตรวจสอบตัวแบบสมรรถนะ 2) การวัดระดับสมรรถนะ และ 3) ตรวจสอบผลการวัดระดับสมรรถนะ ดังนี้

การตรวจสอบตัวแบบสมรรถนะ ได้ผลของตัวแบบสมรรถนะที่ปรับปรุงแล้ว ดังนี้

ตารางที่ 1: การปรับปรุงตัวแบบสมรรถนะในการจัดการประมงร่วม ระดับเครือข่าย

สมรรถนะจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	สมรรถนะจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เชี่ยวชาญด้าน การจัดการประมงร่วม	ตัวแบบสมรรถนะที่ปรับปรุง
สมรรถนะหลัก		สมรรถนะหลัก
1) จัดสำนึกร่วม	1) การมีเป้าหมายร่วม	1) การมีเป้าหมายร่วม
2) การกำหนดกติกามาตรการ	2) การกำหนดกติกามาตรการ	2) การกำหนดกติกามาตรการ
	3) ภาวะผู้นำ	3) ภาวะผู้นำ
3) การบริหาร	4) การคิดวิเคราะห์ปัญหา	4) การบริหาร
	5) การวางแผน	
	6) การติดตามผล	
4) กระบวนการทบทวน และตัดสินใจ		
5) การสื่อสาร	7) การสื่อสาร	5) การสื่อสาร
6) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น	8) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น	6) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น
7) การได้รับการสนับสนุนจาก ภาคส่วนอื่น	9) การได้รับการสนับสนุนจาก ภาคส่วนอื่น	7) การได้รับการสนับสนุนจาก ภาคส่วนอื่น
8) ความรู้ความชำนาญของสมาชิก ในเครือข่าย	10) การสร้างเยาวชน/ผู้นำรุ่นใหม่	8) การพัฒนาคู่มือใหม่
9) การจัดการความรู้ (การแสวงหาข้อมูล การสร้างองค์ความรู้ใหม่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้)	11) การเรียนรู้ของเครือข่าย 12) การเก็บรวบรวมข้อมูล 13) การร่วมวิจัย การร่วมสำรวจ	9) การจัดการความรู้
10) การเชื่อมโยงสภาพแวดล้อม ภายนอกกับความสามารถ ภายในเครือข่าย	14) การรู้ทันสถานการณ์ภายนอก	10) การรู้ทันสถานการณ์ภายนอก
11) การเคลื่อนไหวทางสังคม	15) การเคลื่อนไหวทางสังคม	11) การเคลื่อนไหวทางสังคม
12) การจัดการความขัดแย้ง	16) การจัดการความขัดแย้ง	12) การจัดการความขัดแย้ง
13) การเจรจาต่อรอง	17) การต่อรอง	13) การต่อรอง

สมรรถนะหลักของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม ประกอบด้วย 4 ส่วน โดยแต่ละส่วนประกอบด้วยสมรรถนะย่อยหลายสมรรถนะ ดังนี้

สมรรถนะการพัฒนาเครือข่าย

- 1) การมีเป้าหมายร่วม
- 2) การกำหนดกติกามาตรการ
- 3) ภาวะผู้นำ
- 4) การบริหาร
- 5) การสื่อสาร

สมรรถนะการใช้ปัจจัยนำเข้า

- 1) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น
- 2) การได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น
- 3) การพัฒนาคนรุ่นใหม่

สมรรถนะการขยายขอบเขตการเรียนรู้

- 1) การจัดการความรู้
- 2) การรู้ทันสถานการณ์ภายนอก

สมรรถนะในการเปลี่ยนแปลง

- 1) การเคลื่อนไหวทางสังคม
- 2) การจัดการความขัดแย้ง
- 3) การต่อรอง

การวัดระดับสมรรถนะ

ระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม (เกณฑ์พิจารณาสมรรถนะเป็นรายด้าน) พบว่า จากความสามารถ 13 ด้าน เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 2 พื้นที่ มีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมที่แตกต่างกัน 4 ด้าน คือ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่าง มีความสามารถในการสื่อสารอยู่ระดับการนำ ซึ่งสูงกว่าเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนที่อยู่ในระดับการประยุกต์ใช้ และเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่าง มีความสามารถในการกำหนดกติกามาตรการ การต่อรอง และการได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่นอยู่ในระดับการประยุกต์ใช้ ซึ่งสูงกว่าเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนที่อยู่ในระดับผู้เริ่มต้น ส่วนสมรรถนะที่เหลืออีก 9 ด้าน เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 2 พื้นที่ มีระดับสมรรถนะที่ไม่แตกต่างกัน โดยอยู่

ในระดับการประยุกต์ใช้ คือ 1) การมีเป้าหมายร่วม 2) ภาวะผู้นำ 3) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น 4) การจัดการความขัดแย้ง 5) การรู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก 6) การเคลื่อนไหวทางสังคม 7) การจัดการความรู้ 8) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ และ 9) การบริหาร (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2: ระดับสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจำแนกตามจังหวัด

สมรรถนะ	ค่าเฉลี่ย		ระดับความสามารถ	
	จังหวัด ฝั่งอันดามัน	จังหวัด ฝั่งอันดามัน	จังหวัด ฝั่งอันดามัน	จังหวัด ฝั่งอันดามัน
	ตอนบน (n=13)	ตอนล่าง (n=11)	ตอนบน	ตอนล่าง
การมีเป้าหมายร่วม	9.31	9.91	2	2
การกำหนดกติกามาตรการ	12.85	19.45	1	2
ภาวะผู้นำ	6.08	5.27	2	2
การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น	6.85	8.09	2	2
การจัดการความขัดแย้ง	16.46	15.64	2	2
การต่อรอง	2.46	4.64	1	2
การรู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก	6.00	5.73	2	2
การเคลื่อนไหวทางสังคม	8.69	9.82	2	2
การจัดการความรู้	33.69	36.36	2	2
การพัฒนาคนรุ่นใหม่	5.62	4.45	2	2
การบริหาร	11.77	12.73	2	2
การสื่อสาร	25.62	29.91	2	3
การได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น	21.54	28.27	1	2

ระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม (เกณฑ์พิจารณาสมรรถนะทุกด้านพร้อมกัน) โดยการวิเคราะห์จัดกลุ่มวิธี Hierarchical Cluster Analysis หลักการของวิธีนี้ คือ การจัดเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่มีสมรรถนะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน นั่นคือ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันจะมีสมรรถนะเหมือนกัน และเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่อยู่ต่างกลุ่มกันจะมีสมรรถนะที่แตกต่างกัน ผลการจัดกลุ่มสามารถจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่ม โดย กลุ่ม 1 มีขนาดใหญ่ที่สุดคิดเป็นร้อยละ 41.67 ซึ่งเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่างส่วนใหญ่อยู่ใน กลุ่ม 1 ร้อยละ 54.55 ส่วนเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน ส่วนใหญ่อยู่ใน กลุ่ม 2 ร้อยละ 46.15 และ กลุ่ม 3 มีสัดส่วนของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านทั้งในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนและตอนล่างไม่แตกต่างกันมากนัก (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3: จำนวนและร้อยละของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน จำแนกตามกลุ่ม และจังหวัด

จังหวัด	กลุ่ม			รวม
	1	2	3	
จังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบน	4 (30.77)	6 (46.15)	3 (23.08)	13 (100.00)
จังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่าง	6 (54.55)	3 (27.27)	2 (18.18)	11 (100.00)
รวม	10 (41.67)	9 (37.50)	5 (20.83)	24 (100.00)

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บ คือ ค่าร้อยละ

การจัดกลุ่มเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านด้วยสมรรถนะ ทั้ง 13 ด้าน พบว่า มี 11 สมรรถนะ จาก 13 สมรรถนะ ที่สามารถจัดกลุ่มเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านได้อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 คือ 1) กำหนดกติกามาตรการ 2) ภาวะผู้นำ 3) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น 4) การจัดการความขัดแย้ง 5) การต่อรอง 6) การเคลื่อนไหวทางสังคม 7) การจัดการความรู้ 8) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ 9) การบริหาร 10) การสื่อสาร และ 11) การได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ส่วนอีก 2 สมรรถนะ ไม่มีนัยสำคัญในการจัดกลุ่ม คือ 1) การมีเป้าหมายร่วม และ 2) การรู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก (ตารางที่ 4)

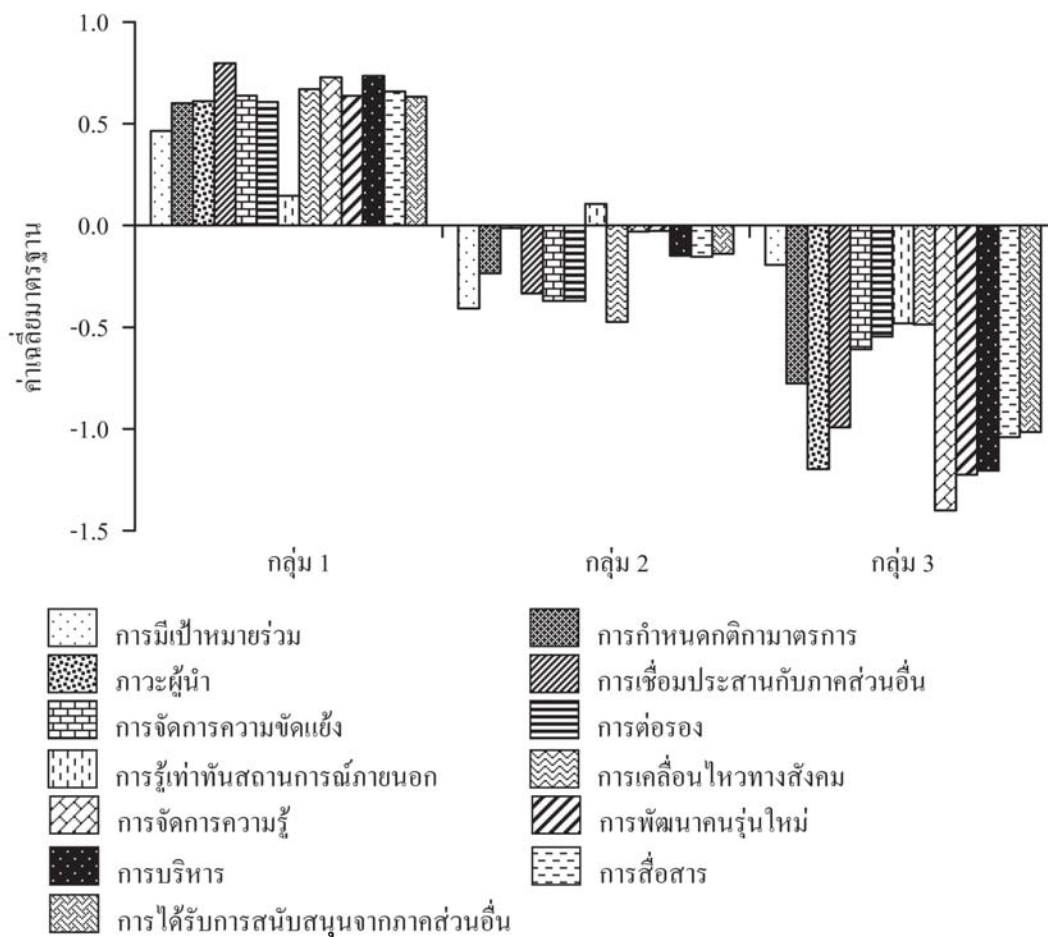
ตารางที่ 4: ค่าเฉลี่ยมาตรฐานสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม จำแนกตามกลุ่ม

สมรรถนะ	กลุ่ม 1 (n=10)	กลุ่ม 2 (n=9)	กลุ่ม 3 (n=5)	F df (2, 21)
การมีเป้าหมายร่วม	0.464	- 0.408	- 0.194	2.10
การกำหนดกติกามาตรการ	0.600 ^a	- 0.236 ^{ab}	- 0.776 ^b	4.71*
ภาวะผู้นำ	0.610 ^a	- 0.013 ^a	- 1.198 ^b	9.45**
การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น	0.797 ^a	- 0.334 ^b	- 0.992 ^b	12.01**
การจัดการความขัดแย้ง	0.638 ^a	- 0.371 ^{ab}	- 0.609 ^b	4.74*
การต่อรอง	0.607 ^a	- 0.371 ^b	- 0.546 ^b	4.06*
การรู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก	0.146	0.106	- 0.482	0.72
การเคลื่อนไหวทางสังคม	0.671 ^a	- 0.474 ^{ab}	- 0.487 ^b	5.29*
การจัดการความรู้	0.727 ^a	- 0.030 ^a	- 1.400 ^b	20.09**
การพัฒนาคนรุ่นใหม่	0.638 ^a	- 0.028 ^a	- 1.225 ^b	10.65**
การบริหาร	0.736 ^a	- 0.148 ^a	- 1.205 ^b	13.33**
การสื่อสาร	0.659 ^a	- 0.154 ^{ab}	- 1.041 ^b	8.04**
การได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น	0.633 ^a	- 0.139 ^{ab}	- 1.015 ^b	7.17**

** p < 0.01 * p < 0.05

ทั้งนี้สมรรถนะที่สำคัญที่สุดในการจัดกลุ่ม คือ การจัดการความรู้ ($F=20.09$) การบริหาร ($F=13.33$) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น ($F=12.01$) และการพัฒนาคนรุ่นใหม่ ($F=10.65$) ตามลำดับ (ตารางที่ 3) จึงกล่าวได้ว่าการจัดการประมงร่วมนั้นเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านทุกเครือข่ายจำเป็นต้องมีสมรรถนะที่สำคัญที่สุดทั้ง 4 ด้าน คือ การจัดการความรู้ การบริหาร การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น และการพัฒนาคนรุ่นใหม่ ส่วนสมรรถนะอื่นก็สำคัญรอง ๆ ลงไป

ระดับสมรรถนะเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในภาพรวม เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยมาตรฐาน (standardized mean) พบว่า เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านใน กลุ่ม 1 มีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมสูงที่สุด คือ มีสมรรถนะทุกด้านสูงกว่าค่าเฉลี่ยมาตรฐาน รองลงมา คือ กลุ่ม 2 มีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมดีเป็นบางด้าน ส่วนกลุ่ม 3 มีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมต่ำที่สุด เนื่องจากมีสมรรถนะทุกด้านต่ำกว่าค่าเฉลี่ยมาตรฐาน (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1: ระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม จำแนกตามกลุ่ม

เพื่อสื่อให้เห็นระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านว่าในแต่ละกลุ่มมีสมรรถนะด้านใดดีหรือด้านใดอ่อน จึงจำเป็นต้องตั้งชื่อกลุ่ม

เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านใน กลุ่ม 1 มีสมรรถนะที่เด่นที่สุด 2 ด้าน คือ การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น และการต่อรอง อีกทั้งมีสมรรถนะที่ดีอีก 4 ด้าน คือ 1) การบริหาร 2) การจัดการความรู้ 3) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ 4) ภาวะผู้นำ ตามลำดับ จึงตั้งชื่อกลุ่มนี้ว่า “เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่มีศักยภาพสูง”

เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านใน กลุ่ม 2 มีสมรรถนะที่ดี จำนวน 4 สมรรถนะ คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ 3) การจัดการความรู้ และ 4) การบริหาร ตามลำดับ และสมรรถนะภายในกลุ่มที่อ่อนที่สุดของกลุ่มนี้ คือ การเคลื่อนไหวทางสังคม จึงตั้งชื่อกลุ่มนี้ว่า “เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่มีศักยภาพปานกลาง”

เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านใน กลุ่ม 3 ไม่มีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมด้านใดที่เด่นเป็นพิเศษ โดยสมรรถนะภายในกลุ่มที่อ่อนที่สุด 4 ด้าน คือ การจัดการความรู้ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ การบริหาร และภาวะผู้นำ ตามลำดับ จึงตั้งชื่อกลุ่มนี้ว่า “เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่มีศักยภาพต่ำ”

ลักษณะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 3 กลุ่ม ที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ กลุ่ม 1 มีจำนวนกลุ่มย่อยภายในเครือข่ายมากกว่า 6 กลุ่ม ขณะที่ กลุ่ม 2 และ 3 มีกลุ่มย่อยภายในเครือข่าย 4-6 กลุ่ม กลุ่ม 1 มีโครงสร้างเครือข่ายที่คณะทำงานมาจากตัวแทนแต่ละหมู่บ้านและภายในหมู่บ้านมีโครงสร้างย่อย ขณะที่ กลุ่ม 2 มีโครงสร้างเครือข่ายเป็นคณะทำงานมาจากกลุ่มย่อย และกลุ่ม 3 มีโครงสร้างเครือข่ายแบบมีแกนนำหลักที่ไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน โดยในกลุ่ม 1 มีผู้นำทั้งผู้นำธรรมชาติ ผู้นำศาสนา และผู้นำที่เป็นทางการ ส่วนใน กลุ่ม 2 และ 3 มีผู้นำธรรมชาติ ในกลุ่ม 1 และ 3 สมาชิกเกือบทุกคนมีบทบาทหน้าที่ในงานของเครือข่าย ขณะที่ กลุ่ม 2 มีสมาชิกบางคนที่มีบทบาทหน้าที่ในงานของเครือข่าย ใน กลุ่ม 1 และ 2 สมาชิกเกือบทุกคนเข้าร่วมประชุมเครือข่าย ขณะที่กลุ่ม 3 มีสมาชิกบางคนเข้าร่วมประชุมเครือข่าย อีกทั้งใน กลุ่ม 1 เครือข่ายมีการชี้แจงเรื่องการรับจ่ายเงินหรือผลการทำงานของเครือข่ายทุกเรื่อง ขณะที่ กลุ่ม 2 และ 3 มีการชี้แจงเป็นบางเรื่อง และ กลุ่ม 1 เป็นเครือข่ายที่อยู่ในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่าง ขณะที่ กลุ่ม 2 และ 3 เป็นเครือข่ายที่อยู่ในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน

ตรวจสอบผลการวัดระดับสมรรถนะ

ในภาพรวมที่ประชุมเห็นด้วยกับระดับสมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม ทั้งที่พิจารณาสมรรถนะเป็นรายด้าน และพิจารณาสมรรถนะทุกด้านพร้อมกัน โดยที่ประชุมมีความเห็นว่า “สมรรถนะของเครือข่าย 13 ด้าน ก็มากพอแล้ว เมื่อดูรายละเอียด

ที่อธิบายก็ยิ่งครอบคลุม” อีกทั้งเวทีจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างมีความเห็นต่อระดับสมรรถนะของเครือข่ายว่า “จะบอกว่าจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างเด่นกว่าจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนก็เป็นไปไม่ได้ จังหวัดในฝั่งอันดามันตอนบนก็มีการจัดการแต่ละจุดแต่ละบ้าน บางทีก็เป็นการรุกรบบบางช่วงหมดจากการรุกรบบตรงนั้นก็สลายไปเราก็หย่อนยาน จึงเป็นช่วงขาขึ้นขาลง สมรรถนะของจังหวัดในฝั่งอันดามันตอนล่างและตอนบนจึงใกล้เคียงกัน” นอกจากนี้ ที่ประชุมยังให้ความเห็นที่แสดงถึงความสำคัญของสมรรถนะ หรืออุปสรรคต่อสมรรถนะ รายละเอียด ดังนี้

1) การมีเป้าหมายร่วม ที่ประชุมมีความเห็นว่าถ้าเป้าหมายแตกแยกออกไปก็จะรวมกันเป็นองค์กรหรือเครือข่ายไม่ได้

2) กำหนดกติกามาตรการ เรื่องทรัพยากรที่มีน้อยลง หลายเครือข่ายมีการทำเขตอนุรักษ์ มีการกำหนดกฎระเบียบ แต่หมู่บ้านใกล้เคียงการลักลอบเข้าไปใช้ จึงมีปัญหาในการใช้กฎระเบียบ จึงควรมีกติการะหว่างชุมชน หรือสิทธิในเรื่องประมงชายฝั่งไม่ได้อยู่ที่คนประมงชายฝั่งอย่างเดียว แต่มีคนจากพื้นที่อื่นที่ไม่ติดทะเลสามารถเข้าถึงได้

3) ภาวะผู้นำ ที่ประชุมมีความเห็นว่าการสร้างภาวะผู้นำอย่างหนึ่ง ก็คือ การมีกองทุนภายในของเครือข่ายเองโดยไม่ต้องพึ่งภายนอก อีกทั้งภาวะผู้นำต้องมีการแบ่งปันความรู้ หรือประสบการณ์ หรือผลประโยชน์ที่ได้

4) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น ที่ประชุมมีความเห็นว่าเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว ไม่ได้นึกถึงการร่วมมือกับภาคอื่น แค่มองว่าทำยังไงให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาจัดการหรือดูแลตนเอง แต่เมื่อมาถึงขั้นหนึ่งก็คิดว่าลำพัง NGOs กับชาวบ้านไม่พอ เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมมีองค์ประกอบมาก ดังนั้น ช่วง 4-5 ปีนี้ จึงพยายามขับเคลื่อนเรื่องภาคีหรือการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะทำให้ตัวชาวบ้านเปิดกว้างขึ้น

5) การจัดการความขัดแย้ง ที่ประชุมมีความเห็นว่าการขัดแย้งระหว่างชุมชนลดลง หรือในช่วง 5 ปีนี้เกิดความเข้าใจระหว่างภาครัฐกับชุมชนกันมากขึ้น เนื่องจากมีหลายหน่วยงานเริ่มเข้ามาและมีเวทีกลางที่ทำให้มีโอกาสในการสร้างความเข้าใจมากขึ้น

6) การต่อรอง ที่ประชุมมีความเห็นว่าการต่อรองไม่ใช่เรื่องของการแบ่งเค้ก กล่าวคือ ให้ดูตามระบบนิเวศที่เกี่ยวข้อง และการต่อรองต้องอยู่บนฐานของความเป็นธรรม และความยั่งยืนด้วย

7) การรู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก ที่ประชุมเห็นด้วยว่าจำเป็นต้องรู้เท่าทันสถานการณ์ เพราะในยุค “ชุมชนพิเวอร์” ทุกองค์กรไม่ว่า กรมประมง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง NGOs ลงไปสู่ชุมชนหมด ชุมชนต้องรู้เท่าทันสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน นอกจากนี้ การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจะต้องรู้เท่าทันว่ากำลังต่อสู้กับทุน อีกทั้งต้องรู้ในยุทธศาสตร์ทุกระดับ ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด รู้ทิศทางการส่งออก ทิศทางการรับนักท่องเที่ยวซึ่งจะมาเกี่ยวพันกัน

8) การเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ประชุมมีความเห็นว่าการเคลื่อนไหวจะต้องสามารถอธิบายสิ่งเล็กที่ไปเกี่ยวพันกับส่วนอื่น กล่าวคือ เป็นประเด็นร่วมของสังคม ไม่ใช่เป็นประเด็นเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

9) การจัดการความรู้ ที่ประชุมมีความเห็นว่าการให้ความรู้ การให้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันบ่อย ๆ จะเป็นการ “ติดอาวุธทางปัญญา” ซึ่งต้องสร้างชุมชนให้เกิดปัญญา นอกจากนี้ยังเน้นถึงการจัดเก็บความรู้ของเครือข่ายทั้งเรื่องของป่า และทะเล เพื่อการถ่ายทอดบทเรียน

10) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ ที่ประชุมมีความเห็นว่าการพัฒนาคนรุ่นใหม่เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง การต่อสู้อย่างน้อยหนึ่งคนสร้างท่าเทียบเรือมารีนา โดยบางพื้นที่เริ่มต้นด้วยคนมีอายุที่มีเวทีเล่าประสบการณ์การต่อสู้ ช่วงหลังเด็กวัยรุ่นเกิดการซึมซับว่ากว่าจะได้มาเป็นอย่างไร จึงเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนี้ การพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่จะต้องพัฒนาให้เกิดทีมผู้นำมากกว่าผู้นำเดี่ยว อีกทั้งที่ประชุมยังตั้งข้อสังเกตว่าการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมากับการที่จะรักษาคนรุ่นเก่าเอาไว้ในกระบวนการจัดการร่วมจะทำได้อย่างไร เพราะพบว่าหลายพื้นที่ที่ไม่มีทายาทมารับเรื่องการจัดการทรัพยากรต่อไป ในขณะที่คนรุ่นเก่าก็หายไป คือ บางพื้นที่คนรุ่นใหม่เข้ามาก็ไม่มองคนรุ่นเก่าอีกแล้ว

11) การบริหาร ประกอบด้วย การคิดวิเคราะห์ การวางแผน การทำ การติดตามผล และการปรับปรุงงาน ที่ประชุมมีความเห็นว่าหากเครือข่ายมีกำลังจากการคิดวิเคราะห์หลังที่รับรู้มากกว่าจะได้เปรียบ กล่าวคือ การรู้จักคิดวิเคราะห์จะเป็นภูมิให้กับชุมชนได้มาก

12) การได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ที่ประชุมเห็นด้วยว่าต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือนักวิชาการก็ตาม แต่การสนับสนุนควรมีความต่อเนื่องด้วย

นอกจากนี้ ที่ประชุมยังกล่าวถึงสิ่งที่มาเปลี่ยนแปลงชุมชนชายฝั่งว่าเกิดมาจากข้างนอก “FTA เสรีการค้าการลงทุนที่ไปตกลงกับต่างประเทศจะทำให้มีการเปลี่ยนมือที่ดินอย่างรุนแรง ทำให้หลักเศรษฐกิจพอเพียง หลักที่ต้องพึ่งตนเองสูญหายไปหมด”

อภิปราย

อภิปรายระดับสมรรถนะเป็นรายด้าน ดังนี้ สมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วม จาก 13 สมรรถนะ จัดได้ว่าเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 2 พื้นที่ มีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ย่อมสนับสนุนการจัดการประมงร่วมในด้านความมีประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความยั่งยืนของระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และองค์กรชุมชน ได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ เครือข่ายต้องมีความสามารถในการเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น สอดคล้องกับ Pomeroy & Rivera-Guieb (2005) ซึ่งกล่าวว่าผู้นำชาวประมงต้องพัฒนาการเชื่อมประสาน โดยสัดส่วนของเครือข่ายในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน และตอนล่าง ที่มีการเชื่อม

ประสานกับภาครัฐใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 60.71 และ 61.80 ตามลำดับ ในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนเครือข่ายมีการเชื่อมประสานกับองค์กรพัฒนาเอกชนสูงกว่าในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่าง คือ ร้อยละ 25.00 และ 19.10 ตามลำดับ แต่ในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่างเครือข่ายมีการเชื่อมประสานกับนักวิชาการสูงกว่าในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน คือ ร้อยละ 13.48 และ 9.52 ตามลำดับ และเครือข่ายในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนและตอนล่างมีการประสานกับภาคธุรกิจใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 3.57 และ 5.62 ตามลำดับ

เครือข่ายจำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านการได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น เพราะการจัดการประมงร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น เครือข่ายจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทั้งด้านกฎหมาย เงินทุน ด้านวิชาการ เป็นต้น โดยเครือข่ายในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนล่างได้รับการสนับสนุนด้านกฎหมายจากภาครัฐ ในการประกาศแนวเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เขตหญ้าทะเล หรือ ชี้นำเขตป่าชายเลน ร้อยละ 63.64 ส่วนเครือข่ายในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบนได้รับการชี้นำเขตป่าชายเลน ร้อยละ 15.38 ซึ่งทั้งความสามารถในการเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น และการได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น นอกจากจะทำให้การจัดการประมงร่วมมีประสิทธิภาพแล้ว ยังส่งผลต่อการพัฒนาระดับการจัดการร่วมไปสู่ระดับความร่วมมือ (cooperative) ด้วย

เครือข่ายต้องมีความสามารถในการสื่อสาร โดยการจัดการหาเครื่องมือการสื่อสารและการจัดตั้งระบบการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย ดังที่ Regional Office for Asia & the Pacific (n.d.) กล่าวว่า การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูลทั่วทั้งเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จ

ความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง และการต่อรองของเครือข่ายจะทำให้มีการแก้ปัญหาที่ผู้ใช้ทรัพยากรชายฝั่งทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์ และเกิดความเสมอภาค ดังที่ Goetze (2004) กล่าวว่า ต้องมีเวทีในการถกเถียงเพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างผู้จัดการร่วม ซึ่งกระบวนการถกเถียงในการแก้ปัญหาเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและคนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปสู่ข้อตกลง ซึ่งความสามารถในการจัดการความขัดแย้งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาแบบทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ (Win-Win) สอดคล้องกับ Wilson et al. (2006) ที่กล่าวว่า ในการจัดการร่วมภาครัฐสามารถใช้อำนาจและช่องทางความขัดแย้งทางการเมือง ในการพยายามสร้างวิธีการและรักษาความเท่าเทียมที่สมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะต้องมีการต่อรองถึงผลได้จากความขัดแย้ง

ความสามารถในการกำหนดกติกามาตรการของเครือข่ายจะลดความขัดแย้ง ดังที่ Pomeroy, et al. (2001) กล่าวว่า จะมีปัญหาความขัดแย้งน้อยเมื่อผู้ใช้เป็นผู้กำหนดกฎและบังคับใช้ Pomeroy (1995) กล่าวว่า ชุมชนประมงสามารถกำหนดกฎระเบียบการเข้าถึง และการบังคับใช้กฎระเบียบขององค์กรชุมชนและการปฏิบัติการทางสังคมในการใช้ทรัพยากรประมงอย่างยั่งยืน

เครือข่ายจำเป็นต้องมีความสามารถในการพัฒนาคนรุ่นใหม่ สอดคล้องกับ Nielsen (1996) กล่าวว่า ศักยภาพในการสร้างแรงจูงใจทางบวกในการเรียนรู้ถึงความต้องการในอนาคต คือ การนำเสนอข่าวประมณและทีมงานบริหารที่เป็นเด็กรุ่นใหม่

อภิปรายระดับสมรรถนะเมื่อพิจารณาสมรรถนะทุกด้านพร้อมกัน ดังนี้ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในกลุ่ม 1 มีสมรรถนะที่สูงที่สุด เนื่องมาจาก เงื่อนไขปัจจัยด้านการพัฒนาการเรียนรู้ คือ เครือข่ายในกลุ่มนี้ร้อยละ 50 ที่ได้ทำการสร้างความรู้ใหม่ด้วยการวิจัยหรือสำรวจ และเป็นเครือข่ายที่เข้าร่วมในโครงการ CHARM ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย อีกทั้งมาจากเงื่อนไขปัจจัยด้านการจัดระบบภายในเครือข่าย (โครงสร้างของเครือข่าย) โดยเครือข่ายในกลุ่มนี้มีกลุ่มย่อยภายในเครือข่ายมากกว่า 6 กลุ่ม มีผู้นำที่ผสมทั้งผู้นำธรรมชาติ ผู้นำทางการ และผู้นำทางศาสนา (คอเต็บ) และมีโครงสร้างการทำงานเป็นคณะทำงานที่มาจากตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน และภายในหมู่บ้านมีโครงสร้างย่อย นอกจากนี้ ยังมาจากเงื่อนไขปัจจัยด้านโครงสร้าง/ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ/การเมือง โดยบางเครือข่ายในกลุ่มนี้ จัดทำเขตนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยให้จังหวัดประกาศเขต และใช้หลักการแบบการจัดการร่วมที่มีหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน อีกทั้งจากนโยบายการท่องเที่ยว เครือข่ายในกลุ่มนี้ ร้อยละ 50 ทำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควบคู่กับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง รวมถึงเงื่อนไขปัจจัยด้านพัฒนาการเรียนรู้ คือ เครือข่ายร้อยละ 3.33 ที่เข้าร่วมกับโครงการ CHARM มีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาระดับตำบล หรือเรียกว่า CRM ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ประกอบด้วยภาครัฐและชุมชน โดยเครือข่ายในกลุ่มนี้มีสมรรถนะที่เด่นที่สุด 2 ด้าน คือ การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น และการต่อรอง อีกทั้งมีสมรรถนะที่ดีอีก 4 คือ 1) การบริหาร 2) การจัดการความรู้ 3) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ และ 4) ภาวะผู้นำ ซึ่งสมรรถนะเหล่านี้สนับสนุนการจัดการร่วม คือ 1) การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่นจะทำให้ได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนอื่นทำให้มีการร่วมกันทำงานในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง หากมีการตัดสินใจร่วมกันจะเป็นการยกระดับการจัดการร่วมไปสู่ระดับความร่วมมือ (Cooperative) 2) การต่อรองจะทำให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละภาคส่วน ย่อมทำให้ความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรลดลง 3) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ การบริหาร และภาวะผู้นำ เป็นสมรรถนะที่ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและเกิดความยั่งยืนของเครือข่าย 4) การจัดการความรู้ จะทำให้เครือข่ายมีองค์ความรู้ทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่ มีการจัดเก็บ ถ่ายทอดความรู้ ซึ่งการจัดการร่วมจะต้องใช้ทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (D'Incao and Reis, 2002) ดังนั้น สมรรถนะเหล่านี้จะทำให้การจัดการประมงร่วมมีประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความยั่งยืนในระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และองค์กรชุมชน เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในกลุ่ม 2 มีสมรรถนะระดับปานกลาง เนื่องมาจากเป็นเครือข่ายที่ผสมระหว่างเครือข่ายที่มีการสั่งสมประสบการณ์จากที่มีวงจรชีวิตเครือข่ายหลายช่วง กับเครือข่ายใหม่ที่เพิ่งเริ่มต้น ซึ่งเครือข่ายในกลุ่มนี้มีสมรรถนะในการจัดการประมงร่วมที่ดี 4 ด้าน คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ 3) การจัดการความรู้ 4) การบริหาร ตามลำดับ และสมรรถนะภายใน

กลุ่มที่อ่อนที่สุดของกลุ่มนี้ คือ การเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งผลของ 4 สมรรถนะนี้จะสนับสนุนต่อการจัดการประมงร่วมดังที่กล่าวถึงแล้วในกลุ่ม 1 แต่การที่เครือข่ายไม่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ นายทุนบุกพื้นที่ป่าชายเลนสร้างรีสอร์ท ใช้พื้นที่ชายฝั่งสร้างท่าเทียบเรือมารีนา ย่อมส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนในระบบนิเวศ และเกิดความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร

เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในกลุ่ม 3 มีสมรรถนะอ่อนที่สุด เนื่องมาจากเป็นเครือข่ายขนาดเล็ก จึงมีจุดอ่อนในเงื่อนไขปัจจัยด้านการจัดระบบภายในเครือข่าย คือ เป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างที่มีผู้นำหลักแต่ไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจน กิจกรรมไม่หลากหลาย อีกทั้งมาจากเงื่อนไขปัจจัยด้านโครงสร้าง/ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ/การเมือง ทำให้มีปัญหาเรื่องนายทุนบุกกรุกพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้สมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งไปเข้ากับนายทุน นอกจากนี้ ยังมีจุดอ่อนในเงื่อนไขปัจจัยการพัฒนาการเรียนรู้ กล่าวคือ มีเพียงบางเครือข่ายที่เข้าร่วมในโครงการ CHARM กิจกรรมที่เข้าร่วมก็ไม่ได้มีความหลากหลายเท่าที่ควร ซึ่งเครือข่ายในกลุ่มนี้มีสมรรถนะภายในกลุ่มที่อ่อนที่สุด คือ 1) การจัดการความรู้ 2) การพัฒนาคนรุ่นใหม่ 3) การบริหาร 4) ภาวะผู้นำ โดยเครือข่ายในกลุ่มนี้ยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร เนื่องจากมีจุดอ่อนในการพัฒนาคนรุ่นใหม่ การบริหาร และภาวะผู้นำ รวมถึงมีจุดอ่อนเรื่องการจัดการความรู้ คือ การแสวงหาความรู้ จัดเก็บความรู้ ถ่ายทอดความรู้ มีน้อย ซึ่งจุดอ่อนของสมรรถนะเหล่านี้จะส่งผลทำให้การจัดการร่วมไม่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิเคราะห์ระดับสมรรถนะโดยพิจารณาสมรรถนะเป็นรายด้าน และระดับสมรรถนะที่พิจารณาสมรรถนะทุกด้านพร้อมกัน พบว่า สมรรถนะของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงร่วมที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ การจัดการความรู้ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น และการบริหาร โดยมีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

1. การจัดการความรู้ควรเน้นเรื่องการสร้างความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงของเครือข่าย อีกทั้งเพื่อให้ความรู้ในวิถีประมงพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ ควรเน้นการจัดเก็บความรู้/ภูมิปัญญา โดยการจัดเก็บในศูนย์เรียนรู้ชุมชน ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติจากคอกปูทะเลในป่าชายเลน ศูนย์การเรียนรู้ที่แสดงบอร์ดิทรรศการ โมเดลแผนที่ทรัพยากรของหมู่บ้าน เรือประมงจำลอง เครื่องมือประมงจำลอง รวมถึงเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลนโดยมีป้ายติดชื่อพันธุ์ไม้ เป็นต้น อีกทั้งเน้นเรื่องการปลูกฝังถ่ายทอด/การถ่ายทอดบทเรียนโดยเฉพาะความรู้ดั้งเดิมจากรุ่นผู้ใหญ่ไปสู่รุ่นเด็ก รวมถึงปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชายฝั่ง

2. การพัฒนาคนรุ่นใหม่ครอบคลุมถึงเยาวชนและสตรี โดยการสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรชายฝั่งด้วยการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติในสภาพจริง รวมถึงสร้างให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเข้าค่าย การอบรม การดูงาน การตั้งกลุ่มสตรี

การตั้งทีมเยาวชนเพื่อสำรวจทรัพยากรในท้องถิ่น การรวมกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การออมทรัพย์ สัจจะวันละบาท การให้เยาวชน/สตรีมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมติดตามผล ร่วมกับกลุ่มอื่นในเครือข่าย รวมถึงการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ที่เกิดทีมผู้นำมากกว่าผู้นำเดี่ยว โดยการมอบหมายงานให้คนรุ่นใหม่ (ได้แก่ การนำเสนองานเมื่อมีเครือข่ายอื่นเข้ามาเยี่ยมชม) การให้คนรุ่นใหม่ไปด้วยเมื่อแกนนำเข้าพบส่วนราชการ และการมอบหมายให้ติดต่อประสานส่วนราชการ เป็นต้น

3. การบริหารของเครือข่าย ควรมีการเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเข้ากับ เทศกาล/ประเพณี/ค่านิยม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การทำกลุ่มออมทรัพย์แบบอิสลาม ประเพณี ลุยไฟในเทศกาลถือศีลกินเจ ที่มีการตัดไม้ไผ่มาใช้เป็นกองฟืนในการลุยไฟ เมื่อดำเนินกิจกรรมเสร็จแล้วจะต้องทำการปลูกไม้ไผ่ทดแทน การใช้บัญชีลัดเป็นกลยุทธ์เพื่อดึงคนให้มารวมกลุ่มกันและทำกิจกรรมร่วมกัน ประเพณีแข่งเรือโดยใช้เรือหัวโทง เรือท้องแบนซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการแข่งขัน เพื่อปลูกจิตสำนึก และเพื่อใช้ในการรวมคน เป็นต้น

4. การเชื่อมประสานกับภาคส่วนอื่น เครือข่ายควรเห็นความสำคัญและกำหนดแนวทางในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันทั้งภาครัฐ องค์กร ชุมชน NGOs นักวิชาการ ภาคธุรกิจ อีกทั้งภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการประสานความร่วมมือของเครือข่าย ซึ่งเป็นหลักการของการจัดการร่วม เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมมี องค์ประกอบที่ซับซ้อน ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย ลำพังการร่วมกันขององค์กรพัฒนา เอกชนกับชาวบ้านจึงไม่พอ

คำขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูล คือ แกนนำเครือข่าย ชาวประมงพื้นบ้าน ภาครัฐทั้งจาก กรมประมง และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง อบต. รวมถึง NGOs นักวิชาการ และเจ้าของ แพในชุมชน ที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และการประชุมกลุ่มย่อยเวทีในจังหวัดฝั่งอันดามันตอนบน และตอนล่าง

เอกสารอ้างอิง

- กังวาลย์ จันทร์โชติ. (2541). *การจัดการประมงโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เกริกเกียรติ ศรีเสริมโภค. (2546). *การพัฒนาความสามารถเชิงสมรรถนะ (COMPETENCY-BASED APPROACH)*. กรุงเทพฯ: โกลบอล คอนเซิร์น.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2545). เวทีอภิปราย ทิศทางที่ยั่งยืนของสังคมไทยกับป่าชุมชนในมุมมองของศาสตร์แขนงต่าง ๆ (มุมมองทางรัฐศาสตร์). ใน สุริชัย หวันแก้ว (บรรณาธิการ), *ทิศทางที่ยั่งยืนของสังคมไทยกับป่าชุมชน มุมมองสหวิทยาการ*, (หน้า 31-46). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดียนตุลา.
- ประกาศ ปันตบแต่ง และ อนุสรณ์ อุณโณ. (2543). ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประมงพื้นบ้านภาคใต้ กรณีศึกษาสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. ใน “เอกสารประกอบการเสนอ โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร เรื่อง ขบวนการทางสังคม: พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย พ.ศ. 2543.” วันที่ 9-10 ตุลาคม 2543.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่). (2547). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดียนตุลา.
- วัฒนา สุกันศีล. (2543). ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งทะเลในภาคใต้. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์ในประเทศไทย*, (หน้า 519-603). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุวิมล พิริยธนาลัย. (2549). *ปาฐกถา ดร. อุทัย ดุลยเกษม ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2549 พลังชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: เจ.เอ.เอ็น.ที.
- สมบุรณ์ คำแหง. (2541). *สถานการณ์และปัญหาของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ปี 2540*. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า พรินติ้ง.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2544). *รายงานการสำรวจรายได้ของครัวเรือนทำประมงทะเลขนาดเล็ก พ.ศ. 2543*.
- D'Incao, F. & Reis, E.G. (2002). “Community-based management and technical advice in Patos Lagoon Estuary (Brazil)”. *Ocean & Coastal Management*, (45): 531-539.
- Goetze, T.C. (2004). *Sharing the Canadian experience with co-management: ideas, examples and lessons for communities in developing areas*. Ottawa: International Development Research Center.
- Nielsen, J.R. (1996). *Fisheries co-management theoretical aspects, international experiences and future requirements*. Institute for Fisheries Management

- and Coastal Community Development (IFM). [Online]. Available: www.ifm.dk/publicatios.html [2007, March 24].
- Pomeroy, R.S. (1995). Community-based and co-management institutions for sustainable coastal fisheries management in Southeast Asia. *Ocean & Coastal Management*, 27 (3), 143-162.
- Pomeroy, R.S., Katon, B.M., & Harkes, I. (1998). *Fisheries co-management: key conditions and principles drawn from Asian experiences*. [Online] Available: http://arc.cs.odu.edu:8080/dp9/getrecord/oai_dc/dlc.dlib.indiana.edu/oai:dlc.dlib.indiana.edu:131 [2007, April 09].
- Pomeroy, R.S., Katon, B.M., & Harkes, I. (2001). Conditions affecting the success of fisheries co-management: lessons from Asia. *Marine Policy*, 25, 197-208.
- Pomeroy, R.S. & Rivera-Guieb, R. (2005). *Fisbery co-management: A practical handbook*. UK: CABI.
- Regional Office for Asia and the Pacific. (n.d.). *Mainstreaming fisheries co-management in the Asia-Pacific*. [Online] Available: www.fao.org/docrep/008/af347e/af347e04.htm [2008, February 1].
- Wilson, D.C., Ahmed, M., Siar, S.V., & Kanagaratman, U. (2006). Cross-scale linkages and adaptive management: Fisheries co-management in Asia. *Marine Policy*, 30, 523-533.

